

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक ४ ॥

॥ दशक चौथा : नवविधा भक्तिनाम ॥ ४ ॥

समास पहिला : श्रवणभक्ती

॥ श्रीराम ॥

जयजय जी गणनाथा । तूं विद्यावैभवं समर्था ।
अध्यात्मविद्येच्या परमार्था । मज बोलवावें ॥ १ ॥
नमूं शारदा वेदजननी । सकळ सिद्धि जयेचेनी ।
मानस प्रवर्तलें मननीं । स्फूर्तिरूपें ॥ २ ॥
आतां आठऊं सद्गुरु । जो पराचाहि परु ।
जयाचेनि ज्ञानविचारु । कळों लागे ॥ ३ ॥
श्रोतेन पुसिलें बरवें । भगवद्भजन कैसें करावें ।
म्हणौनि बोलिलें स्वभावं । ग्रंथांतरीं ॥ ४ ॥
सावध होऊन श्रोतेजन । ऐका नवविधा भजन ।
सत्शास्त्रीं बोलिले, पावन- । होईजे येणें ॥ ५ ॥
श्लोक ॥ श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनम् ।
अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥
नवविधा भजन बोलिलें । तेंचि पुढें प्रांजळ केलें ।
श्रोतीं अवधान दिधलें । पाहिजे आतां ॥ ६ ॥
प्रथम भजन ऐसें जाण । हरिकथापुराणश्रवण ।
नाना अध्यात्मनिरूपण । ऐकत जावें ॥ ७ ॥
कर्ममार्ग उपासनामार्ग । ज्ञानमार्ग सिद्धांतमार्ग ।
योगमार्ग वैराग्यमार्ग । ऐकत जावे ॥ ८ ॥
नाना व्रतांचे महिमे । नाना तीर्थांचे महिमे ।
नाना दानांचे महिमे । ऐकत जावे ॥ ९ ॥
नाना माहात्म्ये नाना स्थाने । नाना मंत्र नाना साधने ।
नाना तपे पुरश्चरणे । ऐकत जावीं ॥ १० ॥
दुग्धाहारी निराहारी । फळाहारी पर्णाहारी ।
तृणाहारी नानाहारी । कैसे ते ऐकावे ॥ ११ ॥
उष्णवास जळवास । सीतवास आरण्यवास ।
भूगर्भ आणी आकाशवास । कैसे ते ऐकावे ॥ १२ ॥
जपी तपी तामस योगी । नाना निग्रह हटयोगी ।
शाक्तआगम आधोरयोगी । कैसे ते ऐकावे ॥ १३ ॥
नाना मुद्रा नाना आसनें । नाना देखणीं लक्षस्थाने ।
पिंडज्ञाने तत्वज्ञाने । कैसे तें ऐकावीं ॥ १४ ॥
नाना पिंडांची रचना । नाना भूगोळरचना ।
नाना सृष्टीची रचना । कैसे ते ऐकावीं ॥ १५ ॥
चंद्र सूर्य तारामंडळें । ग्रहमंडळें मेघमंडळें ।
येकवीस स्वर्गे सप्त पाताळें । कैसे ते ऐकावीं ॥ १६ ॥

ब्रह्माविष्णुमहेशस्थाने । इन्द्रदेवऋषीस्थाने ।
वायोवरुणकुबेरस्थाने । कैसें ते ऐकावीं ॥ १७ ॥
नव खंडे चौदा भुवनें । अष्ट दिग्पाळांची स्थाने ।
नाना वनें उपवनें गहनें । कैसें ते ऐकावीं ॥ १८ ॥
गण गंधर्व विद्याधर । येक्ष किन्नर नारद तुंबर ।
अष्ट नायका संगीतविचार । कैसा तो ऐकावा ॥ १९ ॥
रागज्ञान ताळज्ञान । नृत्यज्ञान वाद्यज्ञान ।
अमृतवेळ प्रसंगज्ञान । कैसें तें ऐकावें ॥ २० ॥
चौदा विद्या चौसष्टी कळा । सामुद्रिक लक्षणें सकळ कळा ।
बत्तीस लक्षणें नाना कळा । कैसा त्या ऐकाव्या ॥ २१ ॥
मंत्र मोहरे तोटके सिद्धी । नाना वल्ली नाना औषधी ।
धातु रसायण बुद्धी । नाडिज्ञानें ऐकावीं ॥ २२ ॥
कोण्या दोषे कोण रोग । कोणा रोगास कोण प्रयोग ।
कोण्या प्रयोगास कोण योग । साधे तो ऐकावा ॥ २३ ॥
रवरवादि कुंभपाक । नाना यातना येमेलोक ।
सुखसुःखादि स्वर्गनर्क । कैसा तो ऐकावा ॥ २४ ॥
कैसा नवविधा भक्ती । कैसा चतुर्विधा मुक्ती ।
कैसी पाविजे उत्तम गती । ऐसें हें ऐकावें ॥ २५ ॥
पिंडब्रह्मांडाची रचना । नाना तत्वविवंचना ।
सारासारविचारणा । कैसे ते ऐकावी ॥ २६ ॥
सायोज्यता मुक्ती कैसे होते । कैसे पाविजे मोक्षातें ।
याकारणें नाना मते । शोधित जावीं ॥ २७ ॥
वेद शास्त्रें आणी पुराणें । माहावाक्याचीं विवरणें ।
तनुशतुष्टयनिर्णनें । कैसे ते ऐकावीं ॥ २८ ॥
ऐसें हें अवघेंचि ऐकावें । परंतु सार शोधून घ्यावें ।
असार तें जाणोनि त्यागावें । या नांव श्रवणभक्ति ॥ २९ ॥
सगुणाचीं चरित्रें ऐकावीं । कां तें निर्गुण अध्यात्में
शोधावीं ।
श्रवणभक्तीचीं जाणावीं । लक्षणें ऐसीं ॥ ३० ॥
सगुण देवांचीं चरित्रें । निर्गुणाचीं तत्त्वे यत्रें ।
हे दोनी परम पवित्रें । ऐकत जावीं ॥ ३१ ॥
जयंत्या उपोषणें नाना साधनें । मंत्र यंत्र जप ध्यानें ।
कीर्ति स्तुती स्तवनें भजनें । नानाविधें ऐकावीं ॥ ३२ ॥
ऐसें श्रवण सगुणाचें । अध्यात्मनिरूपण निर्गुणाचें ।
विभक्ती सांडून भक्तीचें । मूळ शोधावें ॥ ३३ ॥
श्रवणभक्तीचें निरूपण । निरोपिलें असे जाण ।
पुढें कीर्तन भजनाचें लक्षण । बोलिलें असे ॥ ३४ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे श्रवणभक्तिनिरूपणनाम

समास दुसरा : किरतन भक्ति
॥ श्रीराम ॥
श्रोतीं भगवद्भजन पुसिलें । तें नवविधा प्रकारें बोलिलें ।
त्यांत प्रथम श्रवण निरोपिलें । दुसरें कीर्तन ऐका ॥ १ ॥
सगुण हरिकथा करावी । भगवत्कीर्ती वाढवावी ।
अक्षंड वैखरी वदवावी । येथायोग्य ॥ २ ॥
बहुत करावें पाठांतर । कंठीं धरावें ग्रन्थांतर ।
भगवत्कथा निरंतर । करीत जावी ॥ ३ ॥
अपुलिया सुखस्वार्था । केलीच करावी हरिकथा ।
हरिकथेवीण सर्वथा । राहोंचि नये ॥ ४ ॥
नित्य नवा हव्यास धरावा । साक्षेप अत्यंतचि करावा ।
हरिकीर्तनें भरावा । ब्रह्मगोळ अवघा ॥ ५ ॥
मनापासून आवडी । जीवापासून अत्यंत गोडी ।
सदा सर्वदा तांतडी । हरिकीर्तनाची ॥ ६ ॥
भगवंतास कीर्तन प्रिये । कीर्तनें समाधान होये ।
बहुत जनासी उपाये । हरिकीर्तनें कलयुगीं ॥ ७ ॥
विविध विचित्रें ध्यानें । वर्णावीं आळंकार भूषणें ।
ध्यानमूर्ति अंतःकरणे । लक्ष्मण, कथा करावी ॥ ८ ॥
येश कीर्ति प्रताप महिमा । आवडीं वर्णावा परमात्मा ।
जेणें भगवद्भक्तांचा आत्मा । संतुष्ट होये ॥ ९ ॥
कथा अन्वय लापणिका । नामघोष करताळिका ।
प्रसंगें बोलाव्या अनेका । धात माता नेमस्त ॥ १० ॥
ताळ मृदांग हरिकीर्तन । संगीत नृत्य तान मान ।
नाना कथानुसंधान । तुटोंचि नेदावें ॥ ११ ॥
करुणा कीर्तनाच्या लोटें । कथा करावी घडघडाटें ।
श्रोतयांची श्रवणपुटें । आनंदें भरावी ॥ १२ ॥
कंप रोमांच स्फुराणें । प्रेमाश्रुसहित गाणें ।
देवद्वारी लोटांगणें । नमस्कार घालावे ॥ १३ ॥
पदें दोहडें श्लोक प्रबंद । धाटी मुद्रा अनेक छंद ।
वीरभाटिव विनोद । प्रसंगें करावे ॥ १४ ॥
नाना नवरसिक श्रृंगारिक । गद्यपद्याचें कौतुक ।
नाना वचनें प्रस्ताविक । शास्त्राधारे बोलावीं ॥ १५ ॥
भक्तिज्ञान वैराग्य लक्षण । नीतिन्यायस्वधर्मरक्षण ।
साधनमार्ग अध्यात्मनिरूपण । प्रांजळ बोलावें ॥ १६ ॥
प्रसंगें हरिकथा करावी । सगुणीं सगुणकीर्ति धरावी ।
निर्गुणप्रसंगें वाढवावी । अध्यात्मविद्या ॥ १७ ॥
पूर्वपक्ष त्यागून, सिद्धांत- । निरूपण करावें नेमस्त ।
बहुधा बोलणें अव्यावेस्त । बोलोंचि नये ॥ १८ ॥
करावें वेदपारायेण । सांगावें जनासी पुराण ।
मायाब्रह्मीचें विवरण । साकल्य वदावें ॥ १९ ॥
ब्राह्मण्य रक्षावें आदरें । उपासनेचीं भजनद्वारें ।
गुरुपरंपरा निर्धारें । चळोंच नेदावी ॥ २० ॥

करावें वैराग्यरक्षण । रक्षावें ज्ञानाचें लक्षण ।
परम दक्ष विचक्षण । सर्वहि सांभाळी ॥ २१ ॥
कीर्तन ऐकतां सदेह पडे । सत्य समाधान तें उडे ।
नीतिन्यायसाधन मोडे । ऐसें न बोलावे ॥ २२ ॥
सगुणकथा या नांव कीर्तन । अद्वैत म्हणिजे निरूपण ।
सगुण रक्षून निर्गुण । बोलत जावें ॥ २३ ॥
असो वक्त्रुत्वाचा अधिकार । अल्पास न घडे सत्योत्तर ।
वक्ता पाहिजे साचार । अनुभवाचा ॥ २४ ॥
सकळ रक्षून ज्ञान सांगे । जेणें वेदज्ञा न भंगे ।
उत्तम सन्मार्ग लागे । प्राणीमात्रासी ॥ २५ ॥
असो हें सकळ सांडून । करावें गुणानुवादकीर्तन ।
या नांव भगवद्भजन । दुसरी भक्ती ॥ २६ ॥
कीर्तनें माहादोष जाती । कीर्तनें होये उत्तमगती ।
कीर्तनें भगवत्प्राप्ती । येदर्थी संदेह नाही ॥ २७ ॥
कीर्तनें वाचा पवित्र । कीर्तनें होये सत्पात्र ।
हरिकीर्तनें प्राणीमात्र । सुसिद्ध होती ॥ २८ ॥
कीर्तनें अवेग्रता घडे । कीर्तनें निश्चये सांपडे ।
कीर्तनें संदेह बुडे । श्रोतयांवक्तयांचा ॥ २९ ॥
सदा सर्वदा हरिकीर्तन । ब्रह्मसुत करी आपण ।
तेणें नारद तोचि नारायेण । बोलिजेत आहे ॥ ३० ॥
म्हणोनि कीर्तनाचा अगाध महिमा । कीर्तनें संतोषे परमात्मा ।
सकळ तीर्थे आणी जगदात्मा । हरिकीर्तनीं वसे ॥ ३१ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे कीर्तनभजननिरूपणनाम
समास दुसरा ॥ २ ॥ ४.२

समास तिसरा : नामस्मरणभक्ति
॥ श्रीराम ॥
मागां निरोपिलें कीर्तन । जें सकळांस करी पावन ।
आतां ऐका विष्णोःस्मरण । तिसरी भक्ती ॥ १ ॥
स्मरण देवाचें करावें । अखंड नाम जपत जावें ।
नामस्मरणे पावावें । समाधान ॥ २ ॥
नित्य नेम प्रातःकाळीं । माध्यानकाळीं सायंकाळीं ।
नामस्मरण सर्वकाळीं । करीत जावें ॥ ३ ॥
सुख दुःख उद्वेग चिंता । अथवा आनंदरूप असतां ।
नामस्मरणेविण सर्वथा । राहोंचि नये ॥ ४ ॥
हरुषकाळीं विषमकाळीं । पर्वकाळीं प्रस्तावकाळीं ।
विश्रांतिकाळीं निद्राकाळीं । नामस्मरण करावें ॥ ५ ॥
कोडें सांकडें संकट । नाना संसारखटपट ।
आवस्ता लागतां चटपट । नामस्मरण करावें ॥ ६ ॥
चालतां बोलतां धंदा करितां । खातां जेवितां सुखी
होतां ।
नाना उपभोग भोगितां । नाम विसरो नये ॥ ७ ॥
संपत्ती अथवा विपत्ती । जैसी पडेल काळगती ।
नामस्मरणाची स्थिती । सांडूच नये ॥ ८ ॥

वैभव सामर्थ्य आणी सत्ता। नाना पदार्थ चालतां ।
 उत्कट भाग्यश्री भोगितां। नामस्मरण सांडूं नये ॥ १ ॥
 आधीं आवदसा मग दसा। अथवा दसेउपरी आवदसा ।
 प्रसंग असो भलतैसा। परंतु नाम सोडूं नये ॥ १० ॥
 नामें संकटें नासतीं। नामें विघ्नें निवारती ।
 नामस्मरणें पाविजेती। उत्तम पदे ॥ ११ ॥
 भूत पिशाच्च नाना छंद। ब्रह्मगिन्हो ब्राह्मणसमंध ।
 मंत्रचळ नाना खेद। नामनिष्ठें नासती ॥ १२ ॥
 नामें विषबाधा हरती। नामें चेडे चेटके नासती ।
 नामें होये उत्तम गती। अंतकाळीं ॥ १३ ॥
 बाळपणीं तारुण्यकाळीं। कठिणकाळीं वृधाप्यकाळीं ।
 सर्वकाळीं अंतकाळीं। नामस्मरण असावें ॥ १४ ॥
 नामाचा महिमा जाणे शंकर। जना उपदेसी विश्वेश्वर ।
 वाराणसी मुक्तिक्षेत्र। रामनामंकरूनी ॥ १५ ॥
 उफराव्या नामासाठीं। वाल्मिक तरला उठाउठी ।
 भविष्य वदला शतकोटी। चरित्र रघुनाथाचें ॥ १६ ॥
 हरिनामें प्रल्हाद तरला। नाना आघातापासून सुटला ।
 नारायेणनामें पावन जाला। अजामेळ ॥ १७ ॥
 नामें पाषाण तरले। असंख्यात भक्त उद्धरले ।
 माहापापी तेचि जाले। परम पवित्र ॥ १८ ॥
 परमेश्वराचीं अनंत नामें। स्मरतां तरिजे नित्यनेमें ।
 नामस्मरण करितां, येमें-। बाधिजेना ॥ १९ ॥
 सहस्रा नामामधें कोणी येक। म्हणतां होतसे सार्थक ।
 नाम स्मरतां पुण्यश्लोक। होईजे स्वयें ॥ २० ॥
 कांहींच न करूनि प्राणी। रामनाम जपे वाणी ।
 तेणें संतुष्ट चक्रपाणी। भक्तांलागीं सांभाळी ॥ २१ ॥
 नाम स्मरे निरंतर। तें जाणावें पुण्यशरीर ।
 माहादोषांचे गिरिवर। रामनामें नासती ॥ २२ ॥
 अगाध महिमा न वचे वदला। नामें बहुत जन उद्धरला ।
 हळहळापासून सुटला। प्रत्यक्ष चंद्रमौळी ॥ २३ ॥
 चहुं वर्णां नामाधिकार। नामीं नाहीं लाहानथोर ।
 जढ मूढ पैलपार। पावती नामें ॥ २४ ॥
 म्हणौन नाम अखंड स्मरावें। रूप मनीं आठवावें ।
 तिसरी भक्ती स्वभावे। निरोपिली ॥ २५ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे नामस्मरणभक्तिनिरूपणनाम
 समास तिसरा ॥ ३ ॥ ४.३

समास चवथा : पादसेवन भक्ति
 ॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण। नामस्मरणाचें लक्षण ।
 आतां ऐका पादसेवन। चौथी भक्ती ॥ १ ॥
 पादसेवन तेंचि जाणावें। कायावाचामनोभावे ।
 सद्गुरूचे पाय सेवावे। सद्गतिकारणें ॥ २ ॥
 या नांव पादसेवन। सद्गुरूपदी अनन्यपण ।

निरसावया जन्ममरण। यातायाती ॥ ३ ॥
 सद्गुरुकूपेविण कांहीं। भवतरणोपाव तो नाही ।
 याकारणें लवलाहीं। सद्गुरुपाय सेवावे ॥ ४ ॥
 सद्गुरु दाखवी सद्गुरु। सकळ सारासारविचारु ।
 परब्रह्माचा निर्धारु। अंतरीं बाणे ॥ ५ ॥
 जे वस्तु दृष्टीस दिसेना। आणी मनास तेहि भासेना ।
 संगत्यागेंविण ये ना। अनुभवासी ॥ ६ ॥
 अनुभव घेतां संगत्याग नसे। संगत्यागें अनुभव न दिसे ।
 हें अनुभवी यासीच भासे। येरां गथागोवी ॥ ७ ॥
 संगत्याग आणी निवेदन। विदेहस्थिती अलिप्तपण ।
 सहजस्थिती उन्मनी विज्ञान। हे सप्तहि येकरूप ॥ ८ ॥
 याहिवेगळीं नामाभिधानें। समाधानाचीं संकेतवचनें ।
 सकळ कांहीं पादसेवनें। उमजों लागे ॥ ९ ॥
 वेद वेदगर्भ वेदांत। सिद्ध सिद्धभावगर्भ सिद्धांत ।
 अनुभव अनुवाच्य धादांत। सत्य वस्तु ॥ १० ॥
 बहुधा अनुभवाचीं आंगें। सकळ कळती संतसंगें ।
 चौथे भक्तीचे प्रसंगें। गोप्य तें प्रगटे ॥ ११ ॥
 प्रगट वसोनि नसे। गोप्य असोनि भासे ।
 भासाअभासाहून अनारिसे। गुरुगम्य मार्ग ॥ १२ ॥
 मार्ग होये परी अंतरिक्ष। जेथें सर्वहि पूर्वपक्ष ।
 पाहों जातां अलक्ष। लक्षवेना ॥ १३ ॥
 लक्षें जयासी लक्षावें। ध्यानें जयासी ध्यावें ।
 तें गे तेंचि आपण व्हावें। त्रिविधा प्रचिती ॥ १४ ॥
 असो हीं अनुभवाचीं द्वारें। कळती सारासारविचारें ।
 सत्संगेंकरून सत्योत्तरे। प्रत्ययासि येतीं ॥ १५ ॥
 सत्य पाहातां नाहीं असत्य। असत्य पाहातां नाहीं सत्य ।
 सत्याअसत्याचें कृत्य। पाहाणारापासीं ॥ १६ ॥
 पाहाणार पाहाणें जया लागलें। तें तद्गुपत्वे प्राप्त जालें ।
 तरी मग जाणावें बाणलें। समाधान ॥ १७ ॥
 नाना समाधानें पाहातां। बाणती सद्गुरु करितां ।
 सद्गुरुविण सर्वथा। सन्मार्ग नसे ॥ १८ ॥
 प्रयोग साधनें सायास। नाना साक्षेपें विद्याअभ्यास ।
 अभ्यासें कांहीं गुरुगम्यास। पाविजेत नाहीं ॥ १९ ॥
 जें अभ्यासें अभ्यासितां न ये। जें साधनें असाध्य होये ।
 तें हें सद्गुरुविण काये। उमजों जाणे ॥ २० ॥
 याकारणें ज्ञानमार्ग-। कळाया, धरावा सत्संग ।
 सत्संगेंविण प्रसंग। बोलोचि नये ॥ २१ ॥
 सेवावे सद्गुरूचे चरण। या नांव पादसेवन ।
 चौथे भक्तीचें लक्षण। तें हें निरोपिलें ॥ २२ ॥
 देव ब्राह्मण माहानुभाव। सत्पात्र भजनाचे ठाव ।
 ऐसिये ठाई सद्भाव। दृढ धरावा ॥ २३ ॥
 हें प्रवृत्तीचें बोलणें। बोलिलें रक्षाया कारणें ।
 परंतु सद्गुरुपाय सेवणें। या नांव पादसेवन ॥ २४ ॥

पादसेवन चौथी भक्ती । पावन करितसे त्रिजगतीं ।
जयेकरितां सायोज्यमुक्ती । साधकास होये ॥ २५ ॥
म्हणौनि थोराहून थोर । चौथे भक्तीचा निर्धार ।
जयेकरितां पैलपार । बहुत प्राणी पावती ॥ २६ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे पादसेवनभक्तिनिरूपणनाम
समास चवथा ॥ ४ ॥ ४.४

समास पाचवा : अर्चनभक्ति
॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण । चौथे भक्तीचें लक्षण ।
आतां ऐका सावधान । पांचवी भक्ती ॥ १ ॥
पांचवी भक्ती तें आर्चन । आर्चन म्हणजे देवतार्चन ।
शास्त्रोक्त पूजाविधान । केलें पाहिजे ॥ २ ॥
नाना आसनें उपकर्णे । वस्त्रें आळंकार भूषणें ।
मानसपूजा मूर्तिध्यानें । या नांव पांचवी भक्ती ॥ ३ ॥
देवब्राह्मणअग्नीपूजन । साधुसंतअतीतपूजन ।
इति महानुभाव गाइत्रीपूजन । या नांव पांचवी भक्ती ॥ ४ ॥
धातुपाषाणमृत्तिकापूजन । चित्र लेप सत्पात्रपूजन ।
आपले गृहीचें देवतार्चन । या नांव पांचवी भक्ती ॥ ५ ॥
सीळा सप्तांकित नवांकित । शालिग्राम शकलें चक्रांकित ।
लिंगें सूर्यकांत सोमकांत । बाण तांदळे नर्बदे ॥ ६ ॥
भैरव भगवती मल्लारी । मुंज्या नृसिंह बनशंकरी ।
नाग नाणी नानापरी । पंचायेत्नपूजा ॥ ७ ॥
गणेशशारदाविठलमूर्ती । रंगनाथजगन्नाथतांडवमूर्ती ।
श्रीरंगहनुमंतगरुडमूर्ती । देवतार्चनी पूजाव्या ॥ ८ ॥
मत्स्यकूर्मवन्हावमूर्ती । नृसिंहवामनभार्गवमूर्ती ।
रामकृष्णहयग्रीवमूर्ती । देवतार्चनी पूजाव्या ॥ ९ ॥
केशवनारायणमाधवमूर्ती । गोविंदविष्णुमदसूदनमूर्ती ।
त्रिविक्रमवामनश्रीधरमूर्ती । रुषीकेश पद्मनाभि ॥ १० ॥
दामोदरसंकर्षणवासुदेवमूर्ती ।
प्रद्युम्नअनुरधपुरुषोत्तममूर्ती ।
अधोक्षजनारसिंहअच्युतमूर्ती । जनार्दन आणि उपेंद्र ॥ ११ ॥
हरिहरांच्या अनंत मूर्ती । भगवंत जगदात्माजगदीशमूर्ती ।
शिवशक्तीच्या बहुधा मूर्ती । देवतार्चनी पूजाव्या ॥ १२ ॥
अश्वत्थनारायेण सूर्यनारायेण । लक्ष्मीनारायेण त्रिमल्लनारायेण ।
श्रीहरीनारायण आदिनारायण । शेषशाई परमात्मा ॥ १३ ॥
ऐश्या परमेश्वराच्या मूर्ती । पाहों जातां उदंड असती ।
त्यांचें आर्चन करावें, भक्ती- । पांचवी ऐसेए ॥ १४ ॥
याहि वेगळे कुळधर्म । सोडूं नये अनुक्रम ।
उत्तम अथवा मध्यम । करीत जावें ॥ १५ ॥
जाखमाता मायराणी । बाळा बगुळा मानविणी ।
पूजा मांगिणी जोगिणी । कुळधर्म करावी ॥ १६ ॥
नाना तीर्थाक्षत्रांस जावें । तेथें त्या देवाचें पूजन
करावें ।

नाना उपचारी आर्चावें । परमेश्वरासी ॥ १७ ॥
पंचामूर्ते गंधाक्षते । पुष्पे परिमळद्रव्ये बहुते ।
धूपदीप असंख्याते । नीरांजनें कर्पुराचीं ॥ १८ ॥
नाना खाद्य नैवेद्य सुंदर । नाना फळे तांबोलप्रकार ।
दक्षणा नाना आळंकार । दिव्यांबरें वनमाळा ॥ १९ ॥
सिबिका छत्रे सुखासनें । माहि मेघडंत्रे सूर्यापाने ।
दिंड्या पताका निशाणे । टाळ घोळ मृदांग ॥ २० ॥
नाना वाद्ये नाना उत्साव । नाना भक्तसमुदाव ।
गाती हरिदास सद्भाव- । लागला भगवंती ॥ २१ ॥
वापी कूप सरोवरे । नाना देवाळये सिखरे ।
राजांगणे मनोहरें । वृंदावनें भुयरीं ॥ २२ ॥
मठ मंड्या धर्मशाळा । देवद्वारी पडशाळा ।
नाना उपकर्णे नक्षत्रमाळा । नाना वस्त्र सामुग्री ॥ २३ ॥
नाना पडदे मंडप चांदोवे । नाना रत्नघोष लोबती बरवे ।
नाना देवाळई समर्पावे । हस्थि घोडे शकटें ॥ २४ ॥
आळंकार आणि आळंकारपात्रे । द्रव्य आणि द्रव्यपात्रे ।
अन्नोदक आणि अन्नोदकपात्रे । नाना प्रकारीचीं ॥ २५ ॥
वनें उपवनें पुष्पवाटिका । तापस्यांच्या पर्णकुटिका ।
ऐसी पूजा जगन्नायका । येथासांग समर्पावी ॥ २६ ॥
शुक शारिका मयोरे । बदके चक्रवाके चकोरे ।
कोकिला चितळे सामरे । देवाळई समर्पावीं ॥ २७ ॥
सुगंधमृगे आणि मार्जरे । गाई म्हैसी वृषभ वानरे ।
नाना पदार्थ आणि लेंकुरे । देवाळई समर्पावीं ॥ २८ ॥
काया वाचा आणि मन । चित्तें वित्तें जीवें प्राणें ।
सद्भावे भगवंत आर्चनें । या नांव आर्चनभक्ती ॥ २९ ॥
ऐसेंचि सद्गुरूचें भजन- । करून, असावें अनन्य ।
या नांव भगवद्भजन । पांचवी भक्ती ॥ ३० ॥
ऐसी पूजा न घडे बरवी । तरी मानसपूजा करावी ।
मानसपूजा अगत्य व्हावी । परमेश्वरासी ॥ ३१ ॥
मनें भगवंतास पूजावें । कल्पून सर्वहि समर्पावें ।
मानसपूजेचें जाणावें । लक्षण ऐसें ॥ ३२ ॥
जें जें आपणांस पाहिजे । तें तें कल्पून वाहिजे ।
येणें प्रकारें कीजे । मानसपूजा ॥ ३३ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे आर्चनभक्तिनाम
समास पंचवा ॥ ५ ॥ ५.५

समास सहावा : वंदनभक्ति
॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण । पांचवे भक्तीचें लक्षण ।
आतां ऐका सावधान । साहावी भक्ती ॥ १ ॥
साहावी भक्ती तें वंदन । करावें देवासी नमन ।
संत साधु आणि सज्जन । नमस्कारीत जावे ॥ २ ॥
सूर्यास करावे नमस्कार । देवासि करावे नमस्कार ।
सद्गुरूस करावे नमस्कार । साष्टांग भावें ॥ ३ ॥

साष्टांग नमस्कारास अधिकारु । नानाप्रतिमा देव गुरु ।
 अन्यत्र नमनाचा विचारु । अधिकारें करावा ॥ ४ ॥
 छत्रपन्न कोटी वसुमती । मधें विष्णुमूर्ती असती ।
 तयांस नमस्कार प्रीती । साष्टांग घालावे ॥ ५ ॥
 पशुपति श्रीपति आणी गभस्ती । यांच्या दर्शनें दोष जाती ।
 तैसाचि नमावा मारुती । नित्य नेमें विशेष ॥ ६ ॥
 श्लोक ॥ शंकरः शेषशायी च मार्तंडो मारुतिस्तथा ।
 एतेषां दर्शनं पुण्यं नित्यनेमे विशेषतः ॥
 भक्त ज्ञानी आणी वीतरागी । माहानुभाव तापसी योगी ।
 सत्पात्रें देखोनि वेगी । नमस्कार घालावे ॥ ७ ॥
 वेदज्ञ शास्त्रज्ञ आणी सर्वज्ञ । पंडित पुराणिक आणी विद्वज्जन ।
 याज्ञिक वैदिक पवित्रजन । नमस्कारीत जावे ॥ ८ ॥
 जेथें दिसती विशेष गुण । तें सद्गुरूचें अधिष्ठान ।
 याकारणें तयासी नमन । अत्यादरें करावें ॥ ९ ॥
 गणेश शारदा नाना शक्ती । हरिहरांच्या अवतारमूर्ती ।
 नाना देव सांगों किती । पृथकाकारें ॥ १० ॥
 सर्व देवांस नमस्कारिलें । ते येका भगवंतास पावलें ।
 येदर्थी येक वचन बोलिलें- । आहे, तें ऐका ॥ ११ ॥
 श्लोक ॥ आकाशात्पतितं तोयं यथा गच्छति सागरं ।
 सर्वदेवनमस्कारः केशवं प्रतिगच्छति ॥
 याकारणें सर्व देवांसी । नमस्कारावें अत्यादरेंसी ।
 अधिष्ठान मानितां, देवांसी- । परम सौख्य वाटे ॥ १२ ॥
 देव देवाचीं अधिष्ठानें । सत्पात्रें सद्गुरूचीं स्थानें ।
 या कारणें नमस्कार करणें । उभय मार्गी ॥ १३ ॥
 नमस्कारें लीनता घडे । नमस्कारें विकल्प मोडे ।
 नमस्कारें सख्य घडे । नाना सत्पात्रासी ॥ १४ ॥
 नमस्कारें दोष जाती । नमस्कारें अन्याय क्षमती ।
 नमस्कारें मोडलीं जडतीं । समाधानें ॥ १५ ॥
 सिसापरता नाहीं दंड । ऐसें बोलती उदंड ।
 याकारणें अखंड । देव भक्त वंदावे ॥ १६ ॥
 नमस्कारें कृपा उचंबळे । नमस्कारें प्रसन्नता प्रबळे ।
 नमस्कारें गुरुदेव वोळे । साधकांवरी ॥ १७ ॥
 निशेष करितां नमस्कार । नासती दोषांचे गिरिवर ।
 आणी मुख्य परमेश्वर । कृपा करी ॥ १८ ॥
 नमस्कारें पतित पावन । नमस्कारें संतांसी शरण ।
 नमस्कारें जन्ममरण । दुरी दुःहावे ॥ १९ ॥
 परम अन्याय करुनि आला । आणी साष्टांग नमस्कार घातला ।
 तरी तो अन्याये क्षमा केला । पाहिजे श्रेष्ठी ॥ २० ॥
 याकारणें नमस्कारापरतें । आणीक नाही अनुसरतें ।
 नमस्कारें प्राणीयातें । सद्बुद्धि लागे ॥ २१ ॥
 नमस्कारास वेचावें नलगे । नमस्कारास कष्टावें नलगे ।
 नमस्कारास कांहींच नलगे । उपकर्ण सामग्री ॥ २२ ॥
 नमस्कारा ऐसें नाही सोपें । नमस्कार करावा अनन्यरूपें ।

नाना साधनीं साक्षपें । कासया सिणावें ॥ २३ ॥
 साधक भावें नमस्कार घाली । त्याची चिंता साधूस लागली ।
 सुगम पंथे नेऊन घाली । जेथील तेथें ॥ २४ ॥
 याकारणें नमस्कार श्रेष्ठ । नमस्कारें वोळती वरिष्ठ ।
 येथें सांगितली पष्ट । साहावी भक्ती ॥ २५ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे वंदनभक्तिनाम
 समास सहावा ॥ ६ ॥ ४.६

समास सातवा : दास्यभक्ति
 ॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण । साहवें भक्तीचें लक्षण ।
 आतां ऐका सावधान । सातवी भक्ती ॥ १ ॥
 सातवें भजन तें दास्य जाणावें । पडिलें कार्य तितुकें
 करावें ।
 सदा सन्निधचि असावें । देवद्वारीं ॥ २ ॥
 देवाचें वैभव संभाळावें । न्यूनपूर्ण पडोचि नेदावें ।
 चढतें वाढतें वाढवावें । भजन देवाचें ॥ ३ ॥
 भंगलीं देवाळयें करावीं । मोडलीं सरोवरें बांधावीं ।
 सोफे धर्मशाळा चालवावीं । नूतनचि कार्यें ॥ ४ ॥
 नाना रचना जीर्ण जर्जर । त्यांचे करावे जीर्णोद्धार ।
 पडिलें कार्य तें सत्वर । चालवित जावें ॥ ५ ॥
 गज रथ तुरंग सिंहासनें । चौकिया सिबिका सुखासनें ।
 मंचक डोल्हारे विमानें । नूतनचि करावीं ॥ ६ ॥
 मेघडब्रे छत्रे चामरें । सूर्यापानें निशाणें अपारें ।
 नित्य नूतन अत्यादरें । सांभाळित जावीं ॥ ७ ॥
 नाना प्रकारीचीं यानें । बैसावयाचीं उत्तम स्थानें ।
 बहुविध सुवर्णासनें । येत्लें करीत जावीं ॥ ८ ॥
 भुवनें कोठड्या पेट्या मांडुसा । रांझण कोहळीं
 घागरी बहुवसा ।
 संपूर्ण द्रव्यांश ऐसा । अति येत्लें करावा ॥ ९ ॥
 भुयेरीं तळघरें आणी विवरें । नाना स्थळें गुप्त द्वारें ।
 अनर्घ्ये वस्तूंचीं भांडारें । येत्लें करीत जावीं ॥ १० ॥
 आळंकार भूषणें दिव्यांबरें । नाना रत्नं मनोहरें ।
 नाना धातु सुवर्णपात्रें । येत्लें करीत जावीं ॥ ११ ॥
 पुष्पवाटिका नाना वनें । नाना तरुवरांचीं बनें ।
 पावतीं करावीं जीवनें । तथा वृक्षांसी ॥ १२ ॥
 नाना पशूंचिया शाळा । नाना पक्षी चित्रशाळा ।
 नाना वाद्यें नाट्यशाळा । गुणी गायक बहुसाल ॥ १३ ॥
 स्वयंपाकगृहें भोजनशाळा । सामग्रीगृहें धर्मशाळा ।
 निद्रिस्तांकारणें पडशाळा । विशाळ स्थळें ॥ १४ ॥
 नाना परिमळद्रव्यांचीं स्थळें । नाना
 खाद्यफळांचीं स्थळें ।
 नाना रसांचीं नाना स्थळें । येत्लें करीत जावीं ॥ १५ ॥
 नाना वस्तांचीं नाना स्थानें । भंगलीं करावीं नूतनें ।

देवाचें वैभव वचनें । किती म्हणौनि बोलावें ॥ १६ ॥
 सर्वां ठाई अतिसादर । आणी दास्यत्वासहि तत्पर ।
 कार्यभागाचा विसर । पडणार नाही ॥ १७ ॥
 जयंत्या पर्वे मोहोत्साव । असंभाव्य चालवी वैभव ।
 जें देखतां स्वर्गाचे देव । तटस्त होती ॥ १८ ॥
 ऐसें वैभव चालवावें । आणी नीच दास्यत्वहि करावें ।
 पडिले प्रसंगी सावध असावें । सर्वकाळ ॥ १९ ॥
 जें जें कांहीं पाहिजे । तें तें तत्काळचि देजे ।
 अत्यंत आवडीं कीजे । सकळ सेवा ॥ २० ॥
 चरणक्षाळळें स्नानें आचमनें । गंधाक्षते वसनें भूषणे ।
 आसनं जीवनें नाना सुमनें । धूप दीप नैवेद्य ॥ २१ ॥
 शयनाकारणें उत्तम स्थळें । जळें ठेवावीं सुसीतळें ।
 तांबोल गायनें रसाळें । रागरंगें करावीं ॥ २२ ॥
 परिमळद्रव्यें आणी फुलेएलेए । नाना सुगंधेल तेलें ।
 खाद्य फळें बहुसालें । सन्निधचि असावीं ॥ २३ ॥
 सडे संमार्जनें करावीं । उदकपात्रें उदकें भरावीं ।
 वसनें प्रक्षालून आणावीं । उत्तमोत्तमं ॥ २४ ॥
 सकळांचें करावें पारपत्य । आलयाचें करावें आतित्य ।
 ऐसी हे जाणावी सत्य । सातवी भक्ती ॥ २५ ॥
 वचनें बोलावीं करुणेचीं । नाना प्रकारें स्तुतीचीं ।
 अंतरें निवतीं सकळांचीं । ऐसें वदावें ॥ २६ ॥
 ऐसी हे सातवी भक्ती । निरोपिली येथामती ।
 प्रत्यक्ष न घडे तरी चितीं । मानसपूजा करावी ॥ २७ ॥
 ऐसें दास्य करावें देवाचें । येणेचि प्रकारें सद्गुरूचें ।
 प्रत्यक्ष न घडे तरी मानसपूजेचें । करित जावें ॥ २८ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे दास्यभक्तिनाम
 समास सातवा ॥ ७ ॥ ४.७

समास आठवा : सख्यभक्ति
 ॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण । सातवे भक्तीचें लक्षण ।
 आतां ऐका सावधान । आठवी भक्ती ॥ १ ॥
 देवासी परम सख्य करावें । प्रेम प्रीतीनें बांधावें ।
 आठवे भक्तीचें जाणावें । लक्षण ऐसें ॥ २ ॥
 देवास जयाची अत्यंत प्रीती । आपण वतावें तेणें रीतीं ।
 येणें करितां भगवंतीं । सख्य घडे नेमस्त ॥ ३ ॥
 भक्ति भाव आणी भजन । निरूपण आणी कथाकीर्तन ।
 प्रेमळ भक्तांचें गायन । आवडे देवा ॥ ४ ॥
 आपण तैसेंचि वतावें । आपणासि तेंच आवडावें ।
 मनासारिखें होतां स्वभावं । सख्य घडे नेमस्त ॥ ५ ॥
 देवाच्या सख्यत्वाकारणें । आपलें सौख्य सोडून देणें ।
 अनन्यभावं जीवें प्राणें । शरीर तेंहि वेंचावें ॥ ६ ॥
 सांडून आपली संसारवेथा । करित जावी देवाची चिंता ।
 निरूपण कीर्तन कथा वार्ता । देवाच्याचि सांगाव्या ॥ ७ ॥

देवाच्या सख्यत्वासाठीं । पडाव्या जिवलगंसी तुटी ।
 सर्व अपावें, सेवटीं- । प्राण तोहि वेचावा ॥ ८ ॥
 आपुलें आवघेंचि जावें । परी देवासी सख्य राहावें ।
 ऐसी प्रीती जिवें भावें । भगवंतीं लागावी ॥ ९ ॥
 देव म्हणिजे आपुला प्राण । प्राणासी न करावें निर्वाण ।
 परम प्रीतीचें लक्षण । तें हें ऐसें असे ॥ १० ॥
 ऐसें परम सख्य धरितां । देवास लागे भक्ताची चिंता ।
 पांडव लाखाजोहरीं जळतां । विवरद्वारें काढिले ॥ ११ ॥
 देव सख्यत्वं राहे आपणासी । तें तो वर्म आपणाचि पासी ।
 आपण वचनें बोलावीं जैसीं । तैसीं येती पडसादें ॥ १२ ॥
 आपण असतां अनन्यभावं । देव तत्काळचि पावे ।
 आपण त्रास घेतां जीवें । देवहि त्रासे ॥ १३ ॥
 श्लोक ॥ ये यथा मां प्रपद्यते तांस्तथैव भजाम्यहम् ।
 जैसें जयाचे भजन । तैसाचि देवहि आपण ।
 म्हणौन हें आवघें जाण । आपणाचि पासी ॥ १४ ॥
 आपुल्या मनासारिखें न घडे । तेणें गुणें निष्ठा मोडे ।
 तरी गोष्टी आपणांकडे । सहजचि आली ॥ १५ ॥
 मेघ चातकावरी वोळना । तरी चातक पालटेना ।
 चंद्र वेळेसि उगवेना । तऱ्ही चकोर अनन्य ॥ १६ ॥
 ऐसें असावें सख्यत्व । विवेकें धरावें सत्व ।
 भगवंतावरील ममत्व । सांडूंचि नये ॥ १७ ॥
 सखा मानावा भगवंत । माता पिता गण गोत ।
 विद्या लक्ष्मी धन वित्त । सकळ परमात्मा ॥ १८ ॥
 देवावेगळें कोणी नाही । ऐसें बोलती सर्वहि ।
 परंतु त्यांची निष्ठा कांहीं । तैसीच नसे ॥ १९ ॥
 म्हणौनी ऐसें न करावें । सख्य तरी खरेंचि करावें ।
 अंतरीं सदृढ धरावें । परमेश्वरासी ॥ २० ॥
 आपुलिया मनोगताकारणें । देवावरी क्रोधास येणें ।
 ऐसीं नव्हेत किं लक्षणें । सख्यभक्तीचीं ॥ २१ ॥
 देवाचें जें मनोगत । तेंचि आपुलें उचित ।
 इच्छेसाठीं भगवंत । अंतरूं नये कीं ॥ २२ ॥
 देवाचे इच्छेनें वतावें । देव करील तें मानावें ।
 मग सहजचि स्वभावं । कृपाळु देव ॥ २३ ॥
 पाहातां देवाचे कृपेसी । मातेची कृपा कायेसी ।
 माता वधी बाळकासी । विपत्तिकाळीं ॥ २४ ॥
 देवें भक्त कोण वधिला । कधीं देखिला ना ऐकिला ।
 शरणागतांस देव जाला । वज्रपंजर ॥ २५ ॥
 देव भक्तांचा कैवारी । देव पतितांस तारी ।
 देव होये साहाकारी । अनाथांचा ॥ २६ ॥
 देव अनाथांचा कैपक्षी । नाना संकटांपासून रक्षी ।
 धांविन्नला अंतरसाक्षी । गजेंद्राकारणें ॥ २७ ॥
 देव कृपेचा सागरु । देव करुणेचा जळधरु ।
 देवासि भक्तांचा विसरु । पडणार नाही ॥ २८ ॥

देव प्रीती राखों जाणे । देवासी करावें साजणें ।
जिवलगें आवधीं पिसुणें । कामा न येती ॥ २९ ॥
सख्य देवाचें तुटेणना । प्रीति देवाची विटेना ।
देव कदा पालटेना । शरणागतांसी ॥ ३० ॥
म्हणौनि सख्य देवासी करावें । हितगुज तयासी सांगावें ।
आठवे भक्तीचें जाणावें । लक्षण ऐसें ॥ ३१ ॥
जैसा देव तैसा गुरु । शास्त्री बोलिला हा विचार ।
म्हणौन सख्यत्वाचा प्रकार । सद्गुरूसी असावा ॥ ३२ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सख्यभक्तिनाम
समास आठवा ॥ ८ ॥ ४.८

समास नववा : आत्मनिवेदन
॥ श्रीराम ॥

मागां जालें निरूपण । आठवे भक्तीचें लक्षण ।
आतां ऐका सावधान । भक्ति नवमी ॥ १ ॥
नवमी निवेदन जाणावें । आत्मनिवेदन करावें ।
तेहि सांगिजेल स्वभावे । प्रांजळ करुनि ॥ २ ॥
ऐका निवेदनाचें लक्षण । देवाअसि वाहावें आपण ।
करावें तत्त्वविवरण । म्हणजे कळे ॥ ३ ॥
मी भक्त ऐसें म्हणावें । आणी विभक्तपणेचि भजावें ।
हें आवघेचि जाणावें । विलक्षण ॥ ४ ॥
लक्षण असोन विलक्षण । ज्ञान असोन अज्ञान ।
भक्त असोन विभक्तपण । तें हें ऐसें ॥ ५ ॥
भक्त म्हणजे विभक्त नव्हे । आणी विभक्त म्हणजे भक्त नव्हे ।
विचारेंविण कांहींच नव्हे । समाधान ॥ ६ ॥
तस्मात् विचार करावा । देव कोण तो वोळखावा ।
आपला आपण शोध घ्यावा । अंतर्यामी ॥ ७ ॥
मी कोण ऐसा निवाडा । पाहों जातां तत्वझाडा ।
विचार करितां उघडा । आपण नाही ॥ ८ ॥
तत्त्वं तत्व जेव्हां सरे । तेव्हां आपण कैचा उरे ।
आत्मनिवेदन येणेंप्रकारें । सहजचि जालें ॥ ९ ॥
तत्त्वरूप सकळ भासे । विवेक पाहातां निरसे ।
प्रकृतिनिरासें आत्मा असे । आपण कैचा ॥ १० ॥
येक मुख्य परमेश्वर । दुसरी प्रकृति जगदाकार ।
तिसरा आपण कैचा चोर । आणिला मधें ॥ ११ ॥
ऐसें हें सिद्धचि असतां । नाथिली लागे देहअहंता ।
परंतु विचारें पाहों जातां । कांहींच नसे ॥ १२ ॥
पाहातां तत्त्वविवेचना । पिंडब्रह्मांडतत्त्वरचना ।
विश्वाकारें वेक्ती, नाना- । तत्त्वं विस्तारली ॥ १३ ॥
तत्त्वं साक्षत्वं वोसरती । साक्षत्व नुरे आत्मप्रचिती ।
आत्मा असे आदिअंती । आपण कैचा ॥ १४ ॥
आत्मा एक स्वानंदधन । आणी अहमात्मा हें वचन ।
तरी मग आपण कैचा भिन्न । उरला तेथें ॥ १५ ॥
सोहं हंसा हें उत्तर । याचें पाहावें अर्थांतर ।

पाहतां आत्मयाचा विचार । आपण कैचा तेथें ॥ १६ ॥
आत्मा निर्गुण निरंजन । तयासी असावें अनन्य ।
अनन्य म्हणजे नाही अन्य । आपण कैचा तेथें ॥ १७ ॥
आत्मा म्हणजे तो अद्वैत । जेथें नाही द्वैताद्वैत ।
तेथें मीपणाचा हेत । उरल कैचा ॥ १८ ॥
आत्मा पूर्णत्वे परिपूर्ण । जेथें नाही गुणागुण ।
निखळ निर्गुणी आपण । कोण कैचा ॥ १९ ॥
त्वंपद तत्पद असिपद । निरसुनि सकळ भेदाभेद ।
वस्तु ठाईची अभेद । आपण कैचा ॥ २० ॥
निरसितां जीवशिवउपाधी । जीवशिवचि कैचे आधी ।
स्वरूपी होतां दृढबुद्धि । आपण कैचा ॥ २१ ॥
आपण मिथ्या, साच देव । देव भक्त अनन्यभाव ।
या वचनाचा अभिप्राव । अनुभवी जाणती ॥ २२ ॥
या नांव आत्मनिवेदन । ज्ञानियांचें समाधान ।
नवमे भक्तीचे लक्षण । निरोपिलें ॥ २३ ॥
पंचभूतांमध्ये आकाश । सकळ देवांमधें जगदीश ।
नवविधा भक्तीमध्ये विशेष । भक्ति नवमी ॥ २४ ॥
नवमी भक्ती आत्मनिवेदन । न होतां न चुके जन्ममरण ।
हें वचन सत्य, प्रमाण- । अन्यथा नव्हे ॥ २५ ॥
ऐसी हे नवविधा भक्ती । केल्यां पाविजे सायोज्यमुक्ती ।
सायोज्यमुक्तीस कल्पांतीं । चळण नाही ॥ २६ ॥
तिहीं मुक्तींस आहे चळण । सायोज्यमुक्ती अचळ जाण ।
त्रैलोक्यास होतां निर्वाण । सायोज्यमुक्ती चळेना ॥ २७ ॥
आवघीया चत्वार मुक्ती । वेदशास्त्रें बोलती ।
तयांमध्ये तीन नासती । चौथी ते अविनाश ॥ २८ ॥
पहिली मुक्ती ते स्वलोकता । दुसरी ते समीपता ।
तिसरी ते स्वरूपता । चौथी सायोज्यमुक्ती ॥ २९ ॥
ऐसिया चत्वार मुक्ती । भगवद्भजनें प्राणी पावती ।
हेंच निरूपण प्रांजळ श्रोतीं । सावध पुढें परिसावें ॥ ३० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे आत्मनिवेदनभक्तिनाम
समास नववा ॥ ९ ॥ ४.९

समास दहावा : मुक्तिचतुष्टय
॥ श्रीराम ॥

मुळीं ब्रह्म निराकार । तेथें स्फूर्तिरूप अहंकार ।
तो पंचभूतांचा विचार । ज्ञानदशकीं बोलिला ॥ १ ॥
तो अहंकार वायोरूप । तयावरी तेजाचें स्वरूप ।
तया तेजाच्या आधारे आप । आवर्णोदक दाटलें ॥ २ ॥
तया आवर्णोदकाच्या आधारे । धरा धरिली फणिवरें ।
वरती छपन्न कोटी विस्तारें । वसुंधरा हे ॥ ३ ॥
इयेवरी परिघ सप्त सागर । मध्य मेरू माहां थोर ।
अष्ट दिग्पाळ तो परिवार । अंतरे वेष्टित राहिला ॥ ४ ॥
तो सुवर्णाचा माहा मेरू । पृथ्वीस तयाचा आधार ।
चौरासी सहस्र विस्तार । रुंदी तयाची ॥ ५ ॥

उंच तरी मयादिवेगळा । भूमीमधें सहस्र सोळा ।
 तया भोवता वेष्टित पाळा । लोकालोक पर्वताचा ॥ ६ ॥
 तया ऐलिकडे हिमाचळ । जेथें पांडव गळाले सकळ ।
 धर्म आणी तमाळनीळ । पुढें गेले ॥ ७ ॥
 जेथें जावया मार्ग नाही । मार्गी पसरले माहा अही ।
 सितसुखें सुखावले ते ही । पर्वतरूप भासती ॥ ८ ॥
 तया ऐलिकडे सेवटीं जाण । बद्रिकाश्रम बद्रिनारायण ।
 तेथें माहां तापसी, निर्वाण- । देहत्यागार्थ जाती ॥ ९ ॥
 तया ऐलिकडे बद्रिकेदार । पाहोन येती लहानथोर ।
 ऐसा हा अवघा विस्तार । मेरुपर्वताचा ॥ १० ॥
 तया मेरुपर्वतापाठारी । तीन श्रृंगे विषमहारी ।
 परिवारें राहिले तयावरी । ब्रह्मा विष्णु महेश ॥ ११ ॥
 ब्रह्मश्रृंग तो पर्वताचा । विष्णुश्रृंग तो मर्गजाचा ।
 शिवश्रृंग तो स्फटिकाचा । कैळास नाम त्याचें ॥ १२ ॥
 वैकुण्ठ नाम विष्णुश्रृंगाचें । सत्यलोक नाम
 ब्रह्मश्रृंगाचें ।
 अमरावती इंद्राचें । स्थळ खालतें ॥ १३ ॥
 तेथें गण गंधर्व लोकपाळ । तेतिस कोटी देव सकळ ।
 चौदा लोक, सुवर्णाचळ- । वेष्टित राहिले ॥ १४ ॥
 तेथें कामधेनूचीं खिलारें । कल्पतरूचीं बनें अपारें ।
 अमृताचीं सरोवरें । ठाई ठाई उचंबळतीं ॥ १५ ॥
 तेथें उदंड चिंतामणी । हिरे परिसांचियां खाणी ।
 तेथें सुवर्णमये धरणी । लखलखायमान ॥ १६ ॥
 परम रमणीये फांकती किळा । नव्वरत्नाचिया पाषाणसिळा ।
 तेथें अखंड हरुषवेळा । आनंदमये ॥ १७ ॥
 तेथें अमृतांचीं भोजनें । दिव्य गंधें दिव्य सुमनें ।
 अष्ट नायका गंधर्वगायनें । निरंतर ॥ १८ ॥
 तेथें तारुण्य वोसरेना । रोगव्याधीहि असेना ।
 वृधाप्य आणी मरण येना । कदाकाळीं ॥ १९ ॥
 तेथें येकाहूनि येक सुंदर । तेथें येकाहूनि येक चतुर ।
 धीर उदार आणी शूर । मयादिवेगळे ॥ २० ॥
 तेथें दिव्यदेह ज्योतिरूपें । विद्युल्यतेसारिखीं स्वरूपें ।

तेथें येश कीर्ति प्रतापें । सिमा सांडिली ॥ २१ ॥
 ऐसें तें स्वर्गभुवन । सकळ देवांचें वस्ते स्थान ।
 तयां स्थळाचें महिमान । बोलिजे तितुकें थोडें ॥ २२ ॥
 येथें ज्या देवाचें भजन करावें । तेथें ते देवलोकीं
 राहावें ।
 स्वलोकता मुक्तीचें जाणावें । लक्षण ऐसें ॥ २३ ॥
 लोकीं राहावें ते स्वलोकता । समीप असावें ते समीपता ।
 स्वरूपचि व्हावें ते स्वरूपता- । तिसरी मुक्ती ॥ २४ ॥
 देवस्वरूप जाला देही । श्रीवत्स कौस्तुभ लक्ष्मी नाही ।
 स्वरूपतेचें लक्षण पाहीं । ऐसें असे ॥ २५ ॥
 सुकृत आहे तों भोगिती । सुकृत सरतांच ढकलून देती ।
 आपण देव ते असती । जैसे तैसे ॥ २६ ॥
 म्हणौनि तिनी मुक्ति नासिवंत । सायोज्यमुक्ती ते शाश्वत ।
 तेहि निरोपिजेल सावचित्त । ऐक आतां ॥ २७ ॥
 ब्रह्मांड नासेल कल्पांतीं । पर्वतासहित जळेल क्षिती ।
 तेव्हां अवघेच देव जाती । मां मुक्ति कैंच्या तेथें ॥ २८ ॥
 तेव्हां निर्गुण परमात्मा निश्चळ । निर्गुण भक्ती तेहि अचळ ।
 सायोज्यमुक्ती ते केवळ । जाणिजे ऐसी ॥ २९ ॥
 निर्गुणी अनन्य असतां । तेणें होये सायोज्यता ।
 सायोज्यता म्हणिजे स्वरूपता- । निर्गुण भक्ती ॥ ३० ॥
 सगुण भक्ती ते चळे । निर्गुण भक्ती ते न चळे ।
 हें अवघें प्राजळ कळे । सद्गुरु केलियां ॥ ३१ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे मुक्तिचतुष्टयेनाम
 समास दहावा ॥ १० ॥ ४.१०
 ॥ दशक चौथा समाप्त ॥

Proofread by Vishwas Bhide and Sunder Hattangadi.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated May 6, 2012
<http://sanskritdocuments.org>